

**KAMOGELO KA PROF MS MAKHANYA, HLOGO LE
MOTLATŠAMOKHANSELIRI
YUNIBESITHI YA AFRIKA BORWA:
SEMINARA YA INTHANETENG YA KOPANO YA LEFAPHA LA PSET LA
KAPA BODIKELA
22 - 23 SETEMERE 2020**

Ke a leboga Molaolalenaneo, Ngk Genevieve James

- Ngk Zamani Saul: Tonakgolo, Kapa Bodikela
- Maloko a Batseta ba dinaga tše dingwe
- Profesa Tshilidzi Marwala: Motlatšamokhanseliri le Hlogo Yunibesithi ya Johannesburg
- Profesa Andrew Crouch, Motlatšamokhanseliri le Hlogo, Yunibesithi ya Sol Plaatjie
- Maloko a kopano go tšwa dileteng ka moka
- Dikemedi go tšwa setšhabeng le mafapheng a praebete
- Baeng bao ba memilwego
- Maloko a bobegaditaba
- Basadi le banna

Ke le amogela ka moka ka diatla tše borutho.

Wo o bile ngwaga wo o tanyago šedi go fihla gabjale. Re be re sešo re thome go keteka 2020 go ba ngwaga wa “*twenty-plenty*” ge leuba la COVID-19 le hlasela, la re tlogela ka moka re sepela re tšhogile re leka go phetha merero ya rena tikologong yeo go yona re kgaoleditšwego mellwane ka fase ga seemo se šoro sa go iletšwa go tšwa ka magaeng.

Go babantši, ke nnete ye e nyamišago gore *twenty-plenty* e fetogile *twenty-empty*. Batho ba bantši ba feletšwe ke mešomo, magae a bona le tše dingwe tše ntši. Ba bangwe le bona ba hlokofaletšwe ke bao ba ba ratago – ba hlokofetše ka lebaka la seo e bego e le mošomo wa bona. Ke nagana gore seo se re makaditšego ka moka ke lebelo leo ka lona bophelo bja rena bo ilego bja tšea lemanoga le šele ka gona, le lebelo la ka moo dilo tšeo di bego di tšewa go ba bohlokwa bjale di bonwago e le tše nnyane. Go bona motswadi yo a rategago a tlogela go phela bophelo bja tlwaelo bja go dula a swaregile gomme a bolokwe ka morago ga matšatši a 10 go ka dira gore le mofilosofi yo a tumilego go ikgogela morago, a beakanye dilo go ya ka tše a bonago di le bohlokwa pele gomme a gatele pele ka mo go swanetšego. Ke nagana gore e ka ba nnete go re ge COVID-19 e fihla, bophelo bo napile bja ba nnete, ka mantšu ka moka a re ka bo hlalošago ka wona.

Le ka mekgwa ka moka, go bile bjalo le go thuto ya godingwana. Ge ka moka re be re amilwe ke leuba le, bogolo le khuetšo tša tshenyo di fapane go ya ka diinstitušene. Fela seo se bego se swana ke gore le re gapeleditše go itebanya, go ipotšiša le go lebeledišiša gape kgopolo ya tsebo le thuto, le karolo ye e ralokwago ke yunibesithi nakong ye ya tshenyo nkgokolofaseng.

Nka le botša gore tshepedišo e be e šetše e thomile pejana ga COVID-19, ge nnete ya tšwetšopele ya ka pela ya theknolotši le titšithale di ba nnete tša phethagatšo kabong ya thuto ya godingwana le ge re thoma go swaragana le dintlha tše di sa ganetšweng. go akaretšwa gore dipheresente tše ka bago tše 60 tša tsebo ye mpsha di hlolegile ka ntle ga yunibesithi, le gore ka nako yeo moithuti a fetšago ngwaga wa gagwe wa boraro, tsebo yeo a e hweditšego ka ngwaga wa mathomo e ka no ba e šetše e se ye e nyakegago. Ke na le nnete barutiši ba bantši ba hweditše se e le seo se sa kgodišego, gape e le se tšhošago kudu. Go bile le go dumela nnete ye e diregilego gore re ile ra swanela go tsena go tša theknolotši, fela go bile le boikgogelomorago bja go dira se ka mafolofolo. Le ge go bile bjalo, le Profesa Marwala o tla dumelana le nna ka se, mafolofolo le tlhohleletšo di be di thomile ka go thuto ya godingwana le setšhabeng le go mafapha a praebete, ka ga tirišo ya mohola wa 4IR go thuto le go setšhaba ka bophara, bjalo ka selo se

bohlokwa tšwetšong pele le tlihabolong ya setšhaba, naga le kontinente. Nneteng, seo ga se re gore, bao ba rena ba ratago kgopolo ya 4 le 5IR ba be ba sa lemoge ditlhohlo tšeo re lebanego natšo ge re tsena tikologong ya titšithale ya ngwagakgolo wa bo21. Ka lehlakoreng le lengwe, re lemoga ka bohloko ditlhohlo le dikotsi tša go e amogela – go akaretšwa le ditlhagišo tša phihlelelo le tswalelelo ntle – eupša re na le kgopolo ya gore dikholo di fetiša ditlhohlo le gore "ge go na le seo se hlokegago batho ba tla loga maano a go se fihlelela".

Go bao ba bego ba leka go diegiša seemo seo se ka se thibelwego, mogongwe COVID-19 e re ruta thuto ye boima ya ka moo tshenyego ya go tšwa dinageng dišele e ka tlišago le mokgwa wo re phelago ka wona, ya re iša le go emiša mokgwa wa rena wa go phela. Re itemogetše se diyunibesithing tša rena nakong ya dipelaetšo tša #Feesmustfall. Mananeo a thuto diyunibesithing tše ntši le wona a itemogetše dipoelomorago tše bjalo ge boetapele bja yunibesithi bo leka go hwetša mekgwa ye mengwe ya go fihliša thuto go baithuti le go tiiša gore ba ka kgona go ngwala ditlhahlobo le go fetša ngwaga wa thuto ka polokego. COVID-19 e dirile seo – bjalo ka ge go bolelwa – “*on steroids!*” (ka mo go tseneletšego kudu go fetiša ka mo go tluaetšwego).

Ereng ke bolele ka polelo ye bonolo go bao ba sešogo ba lemoge se: Pharologantšho ye e swanago go tšona ka moka, mogaugedi go #Feesmustfall le leuba la COVID-19, e bile theknolotši. Go ditšhitišo tše kgolo tše ka bobedi diinstitušene tša rena tša thuto ya godingwana di šuthišitše kgokagano khomphutheng ka bokgoni bjo di ka bo dirago, go na le dithuši le bokgoni tša tšona, gomme tša tšwela pele ka mo go kgotsofatšago ka mananeo a thuto tša tšona – gomme ke theknolotši yeo e re kgontšhitšego go dira bjalo. Gape ge popego ya motheo ya theknolotši le direkotho tše ntši tše tsenywago peakanyong tša yunibesithi di fela di gola, botsebi tirišong ya theknolotši ya bjale le tlhahlo tša bašomedi le baithuti le tšona di a gola, gomme le tshepedišo ye e bile le ditšhitišo tše nnyane.

Unisa mo gongwe ke mohlala wo mobotse. Re šetše re le maemong a ka pele dikemong tše mmalwa. Re institušene ya ODeL yeo popego ya yona ya motheo e beakantšwego go ODeL yeo badirišani le baithuti ba tlwaetšego mmotlolo wa kgwebo le mokgwa le tshepetšo tša thuto. Re bile peakanyong ya ODL masomesome a mengwaga, gomme bjalo ka yunibesithi re be re šetše re ikgafetše, gomme re bile tshepetšong ya, go ba yunibesithi ka botlalo ya kgokagano khomphutheng. Fela re bile le peakanyo ya ditiragalo go ya ka tatelano ya tšona yeo e bego e fela e boetšwa morago ka mabaka a mmalwa, mo e bilego gore go leka go ya

go kgokagano khomphutheng ka potlako go bile maitemogelo ao a gakantšhago.

Ka morago gwa ba COVID-19, gomme ra bona seo re ka se bitšago *ponagalo ye e sa tlwaelegago ya dibaka* ya go lwantšha bothata ka go ya go kgokagano khomphutheng ka botlalo nakong yeo ya tiragalo. Nka se le tene ka ditlhalošišo tše, fela ntumeleleng ke le botše – seo se ka dirwa. Ebile leeto le boifišago fela ka lehlakoreng le lengwe e le leo le thakgatšago, leo bofelo bja lona bo sešogo bo bonwe. Re ikamantše le go ngwala mananeo a thuto ao a lebanego go fa thuto ka mokgwa wa kgokagano khomphutheng, le go dira gore baithuti ba rena ba ngwale ditlhahlobo tša bona tša gare ga ngwaga ka moka ka mokgwa wa kgokagano khomphutheng. Go ya ka dipoelo tše, re satšo lokolla pego ya gore ditlhahlobo ka moka di tlo phethagatšwa ka botlalo ka mokgwa wa kgokagano khomphutheng nakong ye e tlang. Nneteng, go bile le mathata a nakwana go ditlhahlobo tše pedi goba tše tharo tša mathomo – go be go se nako ya teko ya mathomo go lekola bokgoni bja tshepedišo goba diteko tša pele – fela ke tiiša gore ka morago ga ge re šetše re rarollotše bothata bjoo, di sepetše ka thelelo. Re ikgantšha kudu ka ntlha ya gore, go fa mohlala, Kholetše ya tša Molao ya rena e phethagaditše ditlhahlobo tša kgokagano khomphutheng go baithuti bao ba fetago ba 20 000 – ka ditšhitišo tše nnyane kudu. Pego ya morago ga ditlhahlobo

go tšwa go baithuti ba rena e bile ye e thabišago gagolo. Re na le peakanyo ya balebeledi ditlhahlobong, gomme seo se a kaonafala tulelong ye nngwe le ye nngwe ye e latelago, ka gona go kopiša ke bothata bjo bonnyane mo ba bantši ba ka se kgolwego.

Basadi le banna, lebaka la gore ke le nyetlele seo ke gore re dumela gore gantši re dira diphošo go ditemošo ge go tla go go dira diphetogo tše kgolo tše re tsebago gore di tlo ba le mohola go badudi ba setšhaba sa rena le naga le kontinente tša rena. Nneteng, go a hlobaetša le go hlohla maikutlo, fela moputso ke wo o nago le mohola.

Ntlha ye bohlokwa ke gore re ka se sa itshwarelela ka taba ya go hloka phihlelelo go dithuši tša titšithale, goba go badirišani bao ba ganago go fetoga. Re bontšhitše gore fao go nago le tutuetšo, go tlo ba le tsela ya go fihlelela seo o se nyakago le ge go ka ba le ditšhitišo. Bjalo ka ge gothwe, *leeto la dimaele tše sekete le thoma ka kgato e tee.* Ngwagakgolo wa bo21 ke nnete ye re lebanego nayo, go akaretšwa ditšhitišo le go palelwa, gomme re karolo ya wona goba ga re karolo ya wona. Ke bao ba rena ba lego maemong a boetapele lekaleng la PSET le makaleng a setšhaba le praebete bao ba swanelago go ba le tebelelopele le kgothafalo go dira seo re tsebago gore se nyaka go dirwa. Ke nnete gore, re ka se dire re nnoši ge go lebeletšwe dithuši le bokgoni tše di sa

lekanago, eupša seo ke seo dikopano tše bjalo ka ye di lego gona go phethagatša seo. Ka moka ga rena re tla swanela go dirišana le go matlafatša bokgoni bja rena go dithuši tšeo di lego gona tša rena go tiiša gore re kgone go dira seo se swanelwago go dirwa gore re kgone go tšweletša dialoga tša maemo a godimo tšeo mebaraka ya rena e di nyakago ka phišego ye kgolo.

Basadi le banna, ka 2019 Kopano ya Lefapha ya Thuto le Tlhahlo ya ka Morago ga Sekolo ya Kapa Bodikela (PSET) e swere seminara ya mathomo ka ga sehlogo sa: *Na Lefapha la Thuto le Tlhahlo ka Morago ga Sekolo le tšweletša dialoga tše di nago le tsebo, mabokgoni, botsebi le boitshwaro tšeo di nyakegago go lefelo la mošomo / intasteri ya Phetogo ya Intasteri ya Bone (4IR)?* Ye nngwe ya dikhwetšo tše bohlokwa tša seminara ya mathomo e bile gore lefapha le PSET le swanetše go sekaseka seswa mananeothuto a lona gore le tšweletše dialoga tša mohla wa 4IR tše di nago le mabokgoni ao a nyakegago.

Go ya ka dikeletšo tša seminara ya 2019 le dipoelo tša pakatelele tša Kopano ya Lefapha la Kapa Bodikela la PSET, Kopano ya Lefapha ka gona e beakantše seminara ye ya khomphutheng ka ga sehlogo sa *Go aga profense nakong ya 4IR le Covid-19: ditlhohlo le dibaka tša lefapha la PSET le lefelong la mošomo.* Seminara ya khomphutheng gape e tlo

thewa go dikhwetšo tša seminara ya mathomo le go bolela gape ka go aga profense nakong ya ditšhošetšo tše bjalo ka COVID-19.

Maikemišetšo a seminara ya khomphutheng ke go boledišana ka sehlogo seo se šupilwego le go tšweletša dikeletšo tšeo di ka bago le khuetšo thwii go melaotshepetšo le ditlwaetšo ka go lefapha PSET, mmušo le intasteri ya praebete tša Kapa Bodikela. Ditherišano le dikeletšo tše bohlokwa di tlo phatlalatšwa ka go pego yeo e tlo hlagišwago Ofising ya Tonakgolo ya Kapa Bodikela gore e akanywe le phethagatšo ge go kgonagala. Re hutša gore tše ka moka di tlo ba le seabe kgodišong ya ekonomi ka go profense ya Kapa Bodikela.

Re letetše go ithuta ka ga magato ao profense ya Kapa Bodikela e a dirilego go fihlelela Leano la 2040 la Tšwetšopele ya Dinepo la Profense (Provincial Goal Development Plan 2040).

Mathomo a Phetošo ya Intasteri ya Bone (Fourth Industrial Revolution) e tlišiše ditheknolotši tšeo di sa tlwaelwago le ditlwaelo tše mpsha go swana le tirišo ya diroboto le bokgoni bja dikhomphutha go phethagatšo mešomo yeo ka tlwaelo e sepelelanago le bohlale bja batho. Diphetogo tšeo di tšwago go ditheknolotši tšeo di sa tlwaelwago tše di nyaka mokgwa wo o fapanego wa go tswalanya , go dira le go phela. Bjalo ka

institušene ya ODeL, tlhamo ya tshepedišo ya Unisa e nyaka gore institušene e tšee karolo ka mafolofolo go dira gore 4IR e be tiragalo yeo e bonwago ka mahlo yunibesithing gape ka go tšweletša dialoga tšeo di nago le bokgoni bjo bo nyakegago go tšea karolo ka bokgoni ka go mohla wa 4IR. Ke dumela gore ka moka re swere tsela ya mannete. Go fihla magomong a kopano ye le ditiragalo tša yona, ntumeleleng go bolela gore Unisa e ikemišeditše go fa efe goba efe ya dipopego tšeo di emetšwego mo maitemogelo, thekgo le bokgoni tša rena ge go tla go diphetogo tšeo re di dirilego go tiiša gore bjalo ka yunibesithi re tšweletša dialoga tšeo di emetšego le go kgona go itebanya le dinyako tša ngwagakgolo wa bo21 ka katlego. Ke a leboga!